

Klimaatpsychologie

In zijn oproep pleit Luc Meuwese dat niet alleen klimaatpsychologen gewenst zijn om de enorme problemen waarvoor de mensheid staat aan te pakken, maar ook klimaatfilosofen.

Hij schetst als oplossing van het klimaatvraagstuk het ombouwen van het “kapitalistisch denken dat tot overconsumptie leidt” tot een filosofie van 'niet-meer-groeien’ waarin “sociale rechtvaardigheid verbonden wordt met ecologische doelstellingen”.

In deze bijdrage wil ik niet diep ingaan op de vraag of de klimaatproblemen die Luc noemt echt problemen van het klimaat zijn of vooral milieuproblemen. Klimaat wordt volgens mij bepaald door factoren die de mens niet kan beïnvloeden: afstand tot en activiteit van de zon, gekantelde aard-as, stand van de maan en vorm en beweging van de aardschollen, inslagen van meteorieten, enz. Het milieu daarentegen werd en wordt wel degelijk mede bepaald door menselijke activiteit. Of en welke relatie er tussen beiden bestaat heeft we degelijk mijn interesse. Bijv. heeft de vrijwel totale ontbossing in het verleden van Schotland geleid tot een ander klimaat in Schotland? Maar onweerlegbaar wel tot een compleet ander leefmilieu voor mens, flora en fauna!!

Daarom beperk ik me tot de invloed van menselijk handelen op het milieu, op de leefomgeving. En leg dan, net als Luc, verband met de economische activiteit van de mens vanaf zijn bestaan. En ben mij ervan bewust dat ik in het korte bestek van deze bijdrage met zevenmijlslarzen door de geschiedenis banjer. Dus bij voorbaat hiervoor excuses.

Aanvankelijk kwamen die activiteiten van de mens vooral voort uit het simpele voortbestaan: ontwikkeling landbouw, veeteelt en daarbij behorende werktuigen voor voedsel en onderkomen. Hiermee hing uiteraard ook de organisatie ervan samen: in familie-, stamverband of andere vormen van samenleven, de verdeling over grondgebieden, de ontwikkeling van hiërarchie en later de erfelijkheid van leiderschap en eigendom.

In de landschappen die we nu kennen zijn de sporen van die ontwikkeling nog onmiskenbaar aanwezig. Evenals die van de verdere ontwikkeling van de economie door handel en transport.

Een breuk in die ontwikkeling ontwikkelde zich aan eind van de Middeleeuwen toen bevolkingsgroepen niet meer uitsluitend met de economie van primaire levensbehoeften waren verbonden. Uit de ontwikkeling van nieuwe technieken, van economie door handel, van wetenschap en cultuur ontstonden nieuwe sociale groepen.

Ambachtelijke producenten en kooplieden en hun organisaties gingen steeds meer hun plaats opeisen in de politieke elites van kerk en adel, die waren ontstaan uit het groot grondbezit in de landbouw en veeteelt.

De ‘renaissance’ kan als uitdrukking van de politieke, sociale en culturele ambities worden gezien van die nieuwe groepen en steun die zij hierbij ondervonden van delen van de heersende elites. Intellectuele verwanten aan deze groepen gingen op zoek in de ‘klassieken’ om daar inspiratie en inzicht te vinden om de aspiraties van de nieuwe bevolkingsgroepen te begrijpen en te rechtvaardigen. De reformatie is één van de uitdrukkingvormen hoe die nieuwe groepen toegang kregen tot politieke macht.

Maar pas met de ‘verlichting’, die Luc noemt, wordt de ideologische brandstof aangedragen om in de politiek economische machtsstructuur de kerk en adel definitief op het tweede plan te brengen. De Franse Revolutie is hiervan een iconisch resultaat maar ook tegenstrijdig omdat die uiteindelijk uitmondde in een keizerrijk. De hele 19^e eeuw toont de worsteling vol met tegenstrijdigheden om politieke macht van de nieuwe maatschappelijke groepen.

De ambachtslieden werden in de revolutie de belangrijke fysieke kracht in de omverwerping van macht van de adel en clerus. Zij waren politiek georganiseerd in de Jacobijnen. Maar in de loop van de 19^e eeuw werden ze steeds meer opgenomen in het proces van mechanisering en industrialisering

van de productie. Hun politieke organisatie splitste zich gaandeweg in de vorming van een arbeiders- en kapitalistenklasse.

De vertegenwoordigers van handel en financierkapitaal, ten tijde van de revolutie georganiseerd in de Girondijnen, werden in de loop van de 19^e eeuw steeds meer verweven met de kapitalistenklasse. Beide groepen slaagden erin de absolute politieke macht van kerk en adel te breken en uiteindelijk een parlementair democratische staatsvorm te ontwikkelen.

De economische ontwikkeling in de 19^e eeuw bevatte al de kiemen die Luc kritiseert in zijn oproep: ongebreidelde groei van de productiviteit, accumulatie van kapitaal, overconsumptie maar ook de wens tot verbinden van sociale rechtvaardigheid aan ecologische doelstellingen. In samenhang hiermee ontwikkelde zich de wetenschappelijke kennis over deze processen. Op economisch gebied met Adam Smith, Ricardo en Marx. Op politiek gebied met Saint Simon, Robert Owen, en filosofisch terrein met Hegel, Feuerbach en Engels.

De wensen van Luc kunnen we zonder veel moeite scharen in die van Saint Simon, Owen en anderen. Wensen die in 1880 door Friedrich Engels werden beoordeeld in de brochure 'Socialisme, van utopie naar wetenschap'. Een gedachtegoed dat in 1917 leidde tot de vorming van de Sovjet Unie. De eerste socialistische staat waarin die wensen werden gerealiseerd binnen de beperkingen van de toen bestaande werkelijkheid: een overwegend agrarische economie en ongeletterde bevolking, burgeroorlog en vijandige invasietroepen vanuit Japan, Britse koloniën India en Iran, enz. Maar een staat die niettemin een economische en sociale groei doormaakte waarmee in de Tweede Wereldoorlog, weliswaar met enorme offers, het onmenselijke Hitler Duitsland kon worden verslagen.

We weten nu hoe het met de Sovjet-Unie is afgelopen met zelfs een heuse loopgravenoorlog als gevolg zoals in '14 – '18 met duizenden onschuldige slachtoffers: in de loopgraven en daarbuiten. Allen voor de ambities van kapitalistische oligarchen, de wapenindustrie en hun politieke vertegenwoordigers in beide kampen, die zich op veilige afstand bevinden. Maar dat 'experiment' van 70 jaar heeft, ook met de recente ontwikkelingen, een schat aan lessen opgeleverd voor de volgende poging het kapitalisme nog succesvoller te verslaan en een maatschappij op te bouwen op humane beginselen. Een samenleving zonder winstmaximalisatie en uitputting van menselijke capaciteiten en bodemschatten, waarin "de mens principieel is ingebed in een groter geheel: mens, dier, plant en niet te vergeten de nog ongeborenen!"

Een maatschappij die alleen kan voortkomen uit klassenstrijd. Want alleen die delen van de bevolking die met hun arbeid de oude maatschappij hebben vormgegeven kunnen de nieuwe nieuwe maatschappij opbouwen. Zij die van die arbeid profiteerden in een race tot winstmaximalisatie moeten daarvan worden uitgesloten. En psychologen en filosofen moeten ruim baan krijgen de nieuwe samenleving, ook in de hoofden van de mensen door wilskracht daartoe, op te bouwen. Want de kapitalistenklasse zal het systeem van winstmaximalisatie dat is doorgevoerd tot in alle haarvaten van de samenleving niet vrijwillig prijsgeven. In tegendeel, gedreven door hun 'economische wetten', zullen ze de hele aardbol verder opofferen aan hun winsthonger met de vreselijke gevolgen die voor Luc aanleiding waren voor zijn noodkreet.

Deze klassenstrijd kan niet worden gewonnen als de arbeidersklasse zich niet bewust is van haar historische rol. Zij, die veruit de overgrote meerderheid van de bevolking uitmaken, hebben als enigen belang bij een sociaaleconomisch stelsel waarin hun arbeid voorziet in maatschappelijke behoeften en niet bij het vermeerderen van het kapitaal van anderen. Hiervoor is noodzakelijk dat de stelling dat er geen arbeidersklasse en uitbuiting meer bestaat wordt ontzenuwd en dat kapitalisten onontbeerlijk zijn voor de economie. Nee er moet een nieuwe ideologie worden ontwikkeld waarin duidelijk wordt dat arbeid in de huidige samenleving zeer veelzijdig is en moet worden ingezet om in behoeften van de bevolking te voorzien. Niet in overproductie en

overconsumptie maar in levensbehoeften als goed kwalitatief onderwijs, goede betaalbare zorg, goed en goedkoop openbaar vervoer, voldoende kwalitatieve huisvesting en nutsvoorzieningen, het aanpakken van milieuproblemen enz. enz. In deze nieuwe ideologie hebben filosofen en psychologen een cruciale rol. Daarin heeft Luc gelijk. De filosofen zouden daarbij inspiratie kunnen putten uit de tekst op het graf van Karl Marx van 1883:

“The philosophers have only interpreted the world in various ways.
The point however is to change it”.